

Og'zaki tarjimani o'qitishning olti bosqichi

Sirojiddin Rahmatulla o'g'li Yo'ldoshev

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi talabalarni ingliz va o'zbek real hayotiy muhitiga yaqinlashtirish hamda o'quv materiallaridan foydalangan holda sinf muhitida og'zaki tarjimani o'rgatishning olti bosqichini muhokama qilamiz.

Kalit so'zlar: O'zaki tarjima, metod, "O'qituvchi-spiker, talaba-tarjimon" bosqichi, "CD pleyer-spiker, talaba-tarjimon" bosqichi, "Talaba-spiker, talaba-tarjimon" bosqichi, "VCD pleyer-spiker, talaba-tarjimon" bosqichi, "Radio-spiker, talaba-tarjimon" bosqichi, "Yangiliklar ko'rsatuvi-spiker, talaba-tarjimon" bosqichi.

Six steps to teaching interpreting

Sirojiddin Rahmatulla o'g'li Yuldashev

Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after
Alisher Navoi

Abstract: This article discusses six phases in teaching interpreting in a classroom atmosphere using semi-authentic and authentic teaching materials to bring the students close to both English and Uzbek real-life environments and exposed to different discourse genres and different English dialects and accents.

Keywords: Interpreting, method, "Teacher-speaker, student-translator" phase, "CD player-speaker, student-translator" phase, "Student-speaker, student-translator" phase, "VCD player-speaker, student-translator" phase, "Radio-speaker, student-translator" phase, "News show-speaker, student-translator" phase.

Har bir bosqich uch qismdan iborat bo'lib, birinchidan, o'qituvchi yoki talabalarning sinfdan tashqari tayyorgarligi. O'qituvchi yoki talaba taqdimot uchun yozma matnlar va og'zaki skriptlarni, shuningdek, noutbuk yoki kompyuteri, proyektor (LCD) to'plami, magnitafon/kaset pleyer, CD/VCD pleyer, OHP kabi yordamchi elektron qurilmalarni oldindan tayyorlashi kerak. Ikkinchidan, taqdimot / eshittirishdan oldin sinfdan tayyorgarlik. Taqdimotni boshlashdan oldin o'qituvchi yoki talaba hamma narsa joyida va yaxshi holatda ekanligiga ishonch hosil qilishi kerak. Uchinchidan, tarjimonlik amaliyoti. Bu har bir talaba to'liq ishtirok etishi kerak bo'lgan o'rganish, o'qitish va tajriba qismidir. Ushbu qismda ikkita bo'lim

mavjud: ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilish va o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilish.

Birinchi bosqichda o'qituvchi ma'ruzachi va tanlangan talaba tarjimon sifatida ishlaydi, ikkinchi bosqichda esa har bir talaba ma'ruzachi va tarjimon sifatida ikki tomonlama rol o'ynaydi. Ikkinchi bosqichda ikkita faoliyat mavjud: (a) tashkil etilgan rasmiy jadvaldagi nutqni sharhlash; va (b) minbardagi nutqni sharhlash. Materiallar ikkala bosqich uchun ham ingliz yoki o'zbek tillarida tavsiflovchi va ko'rsatuvchi nutqlardan tanlanadi.

Uchinchi bosqichda har bir talabaga to'g'ridan-to'g'ri ma'ruzachidan lenta/kassetada yoki kompakt diskdagi xabarni sharhlash topshiriladi. Ingliz va o'zbek yozuvlari materiallari hikoya, dialog nutqlaridan tanlangan.

To'rtinchi bosqichda har bir talaba televideniya monitori yoki proyektor (LCD) kattaroq ekran orqali ko'riladigan VCDdagi karnaydan kelgan xabarni to'g'ridan-to'g'ri sharhlashga kirishishadi. Ushbu bosqichda sharhlash maqsadlari uchun normativ va protsessual nutqlar tanlanadi. Materiallarni tanlashda ingliz dialektlari va urg'ulari ham hisobga olinadi.

Beshinchi bosqich va oltinchi bosqich uchun barcha nutq janrlari avvalgi bosqichlarda bo'lgani kabi muntazam tartibda qo'llanilmaydi, chunki bular to'g'ridan-to'g'ri eshittirishlardir, yozib olinmaydi, shuning uchun qaysi janr birinchi bo'lib chiqishini va qaysi biri birinchi navbatda ekanligini oldindan aytib bo'lmaydi.

Og'zaki tarjimani o'rgatishning olti bosqichi

Talabalar uchun ko'nikma, bilim va tajriba bo'yicha tarjimonlik qobiliyatini rivojlantirish uchun quyidagi olti bosqich tavsiya etiladi. Ushbu bosqichlar ataylab turli mashqlarni eng osonidan eng qiyiniga qadar qilib tuzilgan. Biroq, har bir bosqichni boshlashdan oldin, o'qituvchi quyidagilarni yodda tutishi kerak: (a) sinf kamida o'n kishidan iborat bo'lishi kerak va o'qitish jadvali boshqacha bo'lishi kerak. Ushbu kichik raqamga ega bo'lish orqali har bir talaba dars davomida o'rganish, mashq qilish va tarjima qilish tajribasiga ega bo'ladi. Biroq, bunday bo'linish butunlay kursga ariza topshirgan talabalar soniga va o'qituvchining bo'sh vaqtiga bog'liq; (b) Birinchi bosqichda har bir talaba ikki marta ingliz tilidan o'zbek tiliga yoki o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjimon sifatida ishlashi kerak. Ikkinchi A bosqichida har bir talaba to'rt marta: yaxshi tashkil etilgan stolda ikki marta ma'ruzachi va ikki marta tarjimon sifatida, ikkinchi B bosqichda esa har bir talaba ikki marta minbardan ma'ruzachi sifatida chiqishi kerak; biri ingliz tilida, ikkinchisi o'zbek tilida; u ingliz va o'zbek tillarida ikkita tarjimon ishni bajarishi kerak. Uchinchi, to'rtinchi, beshinchi va oltinchi bosqichlar uchun har bir talaba har birida faqat ikki marta tarjimon sifatida ishlaydi.

BIRINCHI BOSQICH: "O'qituvchi-spiker, talaba-tarjimon"

O'qituvchining darsdan tashqari tayyorgarligi

a. O'qituvchi tavsifiy nutqda yigirmata muhokama mavzusini tayyorlaydi. Bir yarmi ingliz tilida, ikkinchi yarmi o'zbek tilida. U taqdimotni qo'llab-quvvatlash uchun tanlangan slaydlardan foydalanishi mumkin.

Taqdimotdan oldin sinfda tayyorgarlik

a. Sinf oldida ikkita stull stol yaxshi joylashtiriladi;

b. Sinfda kompyuter birligi va proyektor to'plami yaxshi o'rnatiladi;

c. Dastlabki besh talaba birinchi mashg'ulot uchun tasodifiy tanlanadi. Har bir talaba o'qituvchi va tengdoshlarining sharhlarini o'z ichiga olgan holda mashq qilish uchun 5-10 daqiqa vaqt ajratadi;

d. Talabalarga ma'ruzadan so'ng sharh berishlari va savollar berishlari aytiladi. Ushbu amaliyot Taqdimot-Muhokama shaklida olib boriladi;

e. Talabalarga ushbu amaliyotda talqin qilish jarayoniga rioya qilishlari aytiladi, masalan, Nutq: taqdimot (o'qituvchi tomonidan) à Tarjimon (talaba tomonidan) à Nutq: sharhlar va savollar (tinglovchilar tomonidan) à Tarjimon (talaba tomonidan) à Gapirish: tinglovchilarning sharhlari va savollariga javoblar (o'qituvchi tomonidan) à Tarjimon (talaba tomonidan);

f. Har bir o'quvchiga tengdoshlarining faoliyatini baholash uchun baholash varag'i tarqatiladi.

Tarjima jarayoni (tasviriy shakldagi dastlabki 10 ta mavzu ingliz tilidan o'zbek tiliga, keyingi 10 ta mavzu esa teskari yo'nalishda)

a. O'qituvchi ma'lum bir mavzu bo'yicha ingliz / o'zbek tilida gapiradi;

b. Talaba o'zbek / ingliz tillariga tarjima qiladi;

c. Qolgan talabalar tinglaydilar, baholash varaqasini to'ldiradilar va O'zbek / Ingliz tilida sharhlar va savollar berish uchun narsalarni qayd qiladilar;

d. O'qituvchi va talabalar o'quvchilarning strategiyalar va tildan foydalanish bo'yicha ishlari haqida fikr bildiradilar.

IKKINCHI BOSQICH (A): "Talaba-spiker, talaba-tarjimon" (minbarda nutq so'zlash)

Talabaning darsdan tashqari tayyorgarligi.

a. Talabalarga ikkita munozara mavzusini tayyorlash topshiriladi: biri ingliz tilida, ikkinchisi esa o'zbek tilida. Ikkalasi ham ekspozitsion (argumentativ) nutqlardir.

Taqdimotdan oldin sinfda tayyorgarlik.

a. Sinf oldida ikkita stull stol yaxshi joylashtiriladi;

b. Talabalarga juftlik tuzish buyuriladi. Har bir juftlik o'qituvchi va tengdoshlarining sharhlarini o'z ichiga olgan holda mashq qilish uchun 5-10 daqiqa vaqt ajratadi;

c. Talabalarga ma'ruzadan so'ng sharh berishlari va savollar berishlari aytiladi. Ushbu amaliyot Taqdimot-Muhokama shaklida olib boriladi;

d. Talabalarga ushbu amaliyotda tarjimon jarayoniga rioya qilishlari aytiladi, masalan, Nutq: taqdimot (talaba ma'ruzachisi tomonidan) à Tarjimon (talaba tarjimoni tomonidan) à Nutq: sharhlar va savollar (talabalar auditoriyasi tomonidan) à Tarjimon (talaba tomonidan). tarjimon) à Speaking: tinglovchilarning sharhlari va savollariga javoblar (talaba ma'ruzachi tomonidan) à Tarjimon (talaba tarjimoni tomonidan);

e. Har bir o'quvchiga tengdoshlarining faoliyatini baholash uchun baholash varag'i tarqatiladi.

Tarjima jarayoni (birinchi nutq ingliz tilida, ikkinchisi o'zbek tilida)

a. Talaba ma'ruzachi ma'lum bir mavzu bo'yicha ingliz / o'zbek tillarida gapiradi;

b. Talaba tarjimon o'zbek / ingliz tillariga tarjima qiladi;

c. Qolgan talabalar tinglashadi, baholash varaqasini to'ldiradilar, o'zbek / ingliz tillarida sharhlar va savollar berish uchun narsalarni qayd qiladilar;

d. O'qituvchi va talabalar tarjimon o'quvchining strategiyalar va tildan foydalanish bo'yicha faoliyati haqida fikr bildiradilar.

UCHINCHI BOSQICH: "CD pleyer-spiker, talaba-tarjimon"

O'qituvchining darsdan tashqari tayyorgarligi.

a. O'qituvchi turli yozuvlardan ingliz va o'zbek tillarida alohida qisqa nutqlarni tanlaydi. Hammasi hikoya, dialog nutqidir;

b. O'qituvchi CDlarni yaxshi holatda bo'lishini ta'minlaydi;

c. O'qituvchi tanlangan mavzularni turli lentlardan / kompakt disklardan yangi lenta / CD ga ko'chiradi yoki yozib oladi;

d. O'qituvchi magnitafonni / CD pleyerni tekshiradi va sinab ko'radi.

Taqdimotdan oldin sinfda tayyorgarlik

a. Sinf oldida stul bilan stol yaxshi joylashtiriladi;

b. Stolga magnitafon / CD pleyer qo'yilgan va u o'qituvchining ishlashi uchun ochiq bo'ladi;

c. Talabalarga nutq so'ng o'z tengdoshlarining faoliyati haqida fikr bildirishlari aytiladi. Ushbu amaliyot "Suhbat" yoki "Ma'ruza" (bir tomonlama muloqot) shaklida o'tkaziladi.

d. Talabalarga ushbu amaliyotda tarjimon jarayoniga rioya qilishlari aytiladi, masalan, Nutq: taqdimot (CD pleyer orqali) à tarjima (talaba tomonidan).

e. Har bir o'quvchiga tengdoshlarining faoliyatini baholash uchun baholash varag'i tarqatiladi.

Tarjima jarayoni (birinchi qism ingliz tilidan o'zbek tiliga, ikkinchi qismi esa teskari yo'nalishda)

a. O'qituvchi ingliz / o'zbek tilidagi qisqa nutqining kompakt diskini har safar pauza bilan qo'yadi va talabaga sharhlash imkoniyatini beradi.

- b. Talaba o‘zbek / ingliz tillariga tarjima qiladi
- c. Qolgan talabalar tinglaydilar, baholash varaqasini to‘ldiradilar va izoh berish uchun alohida narsalarni qayd qiladilar.
- d. O‘qituvchi va talabalar strategiya va tildan foydalanish bo‘yicha talaba tarjimonining faoliyati haqida fikr bildiradilar.
- e. Muhokama va tuzatish maqsadida foydalanilgan tilni tekshirish uchun o‘qituvchi kompakt diskni takrorlaydi.

TO‘RTINCHI BOSQICH: “VCD pleyer-spiker, talaba-tarjimon”

O‘qituvchining sinfdan tashqari tayyorgarligi

- a. O‘qituvchi kutubxonada/resurs markazida saqlanadigan VCD-lardan yoki ruxsat etilgan bo‘lsa, biron-bir veb-sayt orqali yozib olish uchun ingliz va o‘zbek tillarida alohida qisqa nutqlarni tanlaydi. Hammasi nomativ va protsessual nutqlardir;
- b. O‘qituvchi VCD-larning yaxshi holatda ekanligiga ishonch hosil qilish uchun qo‘yib ko‘radi;
- c. O‘qituvchi turli xil VCD-lardan tanlangan mavzularning nusxasini yangi VCDga ko‘chiradi;
- d. O‘qituvchi portativ kompyuterdagi VCD pleyer to‘plamini yoki o‘rnatilgan VCD pleyerini tekshiradi va sinovdan o‘tkazadi;
- e. O‘qituvchi televizor monitorini yoki proyekorni (LCD) va ekranni sinab ko‘radi;

Taqdimotdan oldin sinfda tayyorgarlik

- a. Sinf oldida ikkita stull stol yaxshi joylashtiriladi;
- b. VCD pleyer va televizor monitori yoki proyektor yaxshi joylashtirilgan va ular o‘qituvchining ishlashi uchun qulayligini tekshiradi;
- c. Talabalarga juftlik tuzish buyuriladi. Har bir juftlik (biri suhbatdoshning nutqini, ikkinchisi suhbatdoshni sharhlaydi) mashq qilish uchun 5-10 daqiqa vaqt ajratadi.
- d. Talabalarga nutqdan so‘ng o‘z tengdoshlarining faoliyati haqida fikr bildirishlari aytiladi. Bu “Interaktiv suhbat” shaklida o‘tkaziladi.
- e. Talabalarga ushbu amaliyotda tarjima jarayoniga rioya qilishlari aytiladi, masalan, Nutq: taqdimot (VCD pleyer orqali) à tarjima (juft talabalar tomonidan).
- f. Har bir o‘quvchiga tengdoshlarining faoliyatini baholash uchun baholash varag‘i tarqatiladi.

Tarjima jarayoni (birinchi qism ingliz tilidan o‘zbek tiliga)

- a. O‘qituvchi talabaga tarjima qilish imkoniyatini berish uchun har safar pauza bilan ingliz/o‘zbek tilidagi nutqida VCDni eshittiradi;
- b. Talaba o‘zbek / ingliz tillariga tarjima qiladi;
- c. Qolgan talabalar tinglaydilar, baholash varaqasini to‘ldiradilar va izoh berish uchun alohida narsalarni qayd qiladilar;

d. O'qituvchi va talabalar o'quvchilarning strategiyalar va tildan foydalanish bo'yicha faoliyati haqida fikr bildiradilar;

e. O'qituvchi munozara va tuzatish maqsadlarida foydalanilgan tilni tekshirish uchun VCD ni takrorlaydi.

BESHINCHI BOSQICH: "Radio-spiker, talaba-tarjimon"

O'qituvchining darsdan tashqari tayyorgarligi

a. O'qituvchi radioning holatini tekshiradi va ovoz sifatini tekshiradi;

b. O'qituvchi dars davomida efirga uzatiladigan yangiliklar va boshqa dasturlarni muhokama qilish va fikr-mulohaza yuritish uchun bo'sh lenta tayyorlaydi.

Radioeshittirish oldidan sinfda tayyorgarlik

a. Sinf oldida stol bilan stol yaxshi joylashtiriladi;

b. Yangiliklarni va boshqa dasturlarni yozib olish uchun bo'sh lenta bo'lgan radio va magnitafon yaxshi joylashtirilganligi va o'qituvchining ishlashi uchun qulay ekanligini tekshiradi;

c. Barcha talabalarga radiodasturlardagi yangiliklar yoki nutqlarning asosiy fikrlarini yozib olishlari va so'ngra tarjimonlik qilishlari aytiladi. Har bir talaba ishni bajarish uchun 5-10 daqiqa vaqt ajratadi. O'qituvchi va talabalar ham sharhlar va savollar berishadi.

d. Talabalarga ushbu amaliyotda tarjima jarayoniga rioya qilishlari aytiladi, masalan, Nutq: taqdimot (radio orqali) à tarjima (har bir talaba tomonidan asosiy fikrlarni qayd etish yoki xulosa qilish yo'li bilan) à O'tkazish (talaba tomonidan) fikrlar yoki tuzilgan xulosaga asoslangan xabar.

e. Har bir o'quvchiga tengdoshlarining faoliyatini baholash uchun baholash varag'i tarqatiladi.

Tarjima jarayoni (birinchi qism ingliz tilidan o'zbek tiliga)

a. O'qituvchi ingliz / o'zbek yangiliklari yoki tok-shousida radioni yoqadi va bir vaqtning o'zida yozib olish tugmasini bosadi;

b. Har bir talaba o'zbek/ingliz tiliga asosiy fikrlarni yozib qo'yish yoki qog'oz varaqqa xulosa chiqarish orqali izohlaydi;

c. Har bir talaba tasodifiy tarzda tanlangan asosiy fikrlarni bayon qilib, sinf bilan gaplashadi;

d. Qolgan talabalar tinglaydilar, baholash varaqasini to'ldiradilar va izoh berish uchun alohida narsalarni qayd qiladilar;

e. O'qituvchi va talabalar strategiya va tildan foydalanish bo'yicha talaba tarjimonining faoliyati haqida fikr bildiradilar;

f. O'qituvchi munozara va tuzatish maqsadida foydalanilgan tilni tekshirish uchun yozuvni qayta eshittiradi.

OLTINCHI BOSQICH: "Yangiliklar ko'rsatuvi-spiker, talaba-tarjimon"

O'qituvchining sinfdan tashqari tayyorgarligi

- a. O'qituvchi televizorning holatini tekshiradi;
- b. O'qituvchi munozara va fikr-mulohazalar uchun yangiliklar yoki boshqa dasturlarni yozib olish uchun bo'sh VCD tayyorlaydi.

Efirdan oldin sinfda tayyorgarlik

- a. Sinf oldida stol bilan stol yaxshi joylashtiriladi;
- b. Yoqishga tayyor televizor va yangiliklar dasturini yozib olish uchun pleyerdagi bo'sh VCD yaxshi tartibga solingan va o'qituvchining ishlashi uchun qulayligi tekshiriladi;

c. Barcha talabalardan teledasturlardagi yangiliklar yoki nutqlarning asosiy fikrlarini yozib olishlari so'raladi. Har bir talaba 3-5 daqiqa davomida o'z eslatmalaridan retseptor tilidagi fikrlarni takrorlaydi.

d. Talabalarga ushbu amaliyotda tarjima jarayoniga rioya qilishlari aytiladi, masalan, Nutq: taqdimot (televidenie orqali) à tarjima (har bir talaba tomonidan asosiy fikrlarni qayd etish yoki xulosa qilish usulida) à fikrni yetkazib berish (talaba tomonidan) fikrlar yoki tuzilgan xulosaga asoslangan xabar tuziladi;

e. Har bir o'quvchiga tengdoshlarining faoliyatini baholash uchun baholash varag'i tarqatiladi.

Tarjima jarayoni (birinchi qism ingliz tilidan o'zbek tiliga)

a. O'qituvchi televizorda ingliz / o'zbek yangiliklari va boshqa mo'ljallangan dasturlarni yoqadi, so'ngra bir vaqtning o'zida VCD pleyeridagi yozish tugmasini bosadi;

b. Talaba asosiy fikrlarni qayd qilish yoki qog'oz varag'ida xulosa chiqarish orqali o'zbek/ingliz tiliga tarjima qiladi;

c. Har bir talaba tasodifiy tanlab olinadi va takroriy yozuv yordamida yozilgan asosiy fikrlarni bayon qiladi.

d. Qolgan talabalar tinglaydilar, baholash varaqasini to'ldiradilar va izoh berish uchun alohida narsalarni qayd qiladilar;

e. O'qituvchi talaba tarjimonining strategiyalar va tildan foydalanish bo'yicha ishlashiga izoh beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dulay, H., M. Burt & S. Krasen. Language Two. Oxford: Oxford University Press, 1992.
2. Ellis, Rod. Second Language Acquisition. Oxford: Oxford University Press, 1997.
3. Larsen-Freeman, Diane. Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, 2000.
4. Larson, Mildred L. Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence. Lanham: University Press of America, Inc., 1984.